مەسعود محەمەد؛
ئێستێتیکای شێوازاندنی هزرینێکی خۆکرد

بەشی دووەم

هەندرێن

مەسعود محەمەد لە تافی لاویەتییدا

"((نالی)) مەبە عاجز ، کە ئەمە دەورە نە جەورە
ساقیی کەرەمی یەک بە یەکە و نەوبە بە نەوبە"
نالی

لەراندنەوەی زمان؛ وێنایەک لە جوانناسیی شێوازاندنی هزر

کاتێک گەردوونی کتێبەکانی مەسعود محەمەد دەخوێنینەوە، لەگەڵ رۆچوون لە ئاوازی پەیڤ و رستە لێکچنراوەکانییەوە دەبینە هاوسەفەری ستایل، شێوازە زمانێکی چێژ بەخشی شکۆمەند. لەوێدا ئەو زمانە لە سەفەرە بێن درێژەکەیەوە لە خەمی ئەوەدایە لە ئاراستەیەکی بێدەنگی راماودا بە ئەزموونە تەنیایەکەی؛ بە گەوهەری بوونەکەی لە ئاسۆی شێوازێکی رەسەن و دانسقەدا رابگەیەنێ.

بەمجۆرە تەنیاییەکەی مەسعود محەمەد، هەر تەنێ لە خودی ڕەسەنەیی و کارامەیی لە کۆزانیار (ئێپیستیمۆلۆجی)، ڕاڤەکاریی و بیرۆکە لێکچنراوەکانیدا نییە، بەڵکوو لە لەرینەوەی بەهایەکانی زمانەکەی، هزرەکانیدایە لە جوانناسیی شێوازێکی خەملّیوودا. مەیلە جوانناسییە بەرجەستە کراوەکەی ئەو شێوازە لە گەردوونی زمانی مەسعود محەمەددا ئەوەیە، کە بوارێک، دیدارێک بۆ بوونی خوی بڕەخسێنێ کە بهزرێ، کە بە جوانناسییەک لە شێوازی خۆیەوە بێژێ: من هەم، کە بوونم هەیە. لێ لە کن مەسعود محەمەددا خۆ کردنە بە سێتەری بوون لە شێوازێکی هزریندا، واتای ڕاگەیاندنی ئەو بوونایەتییە. ئەمەش خۆ نیشاندان یان خۆ بەراوردکردن نییە لە بەرانبەر مرۆڤێکی دیکەدا، بەڵکوو هەڵبژاردنی ژیانێکە لە ناو زماندا؛ خۆ کردنە شێوازێکە لە زمانی کوردیدا، یان خوداندنێکە لە زماندا، یانیش بانگکردنی دۆستە هاوزمانەکانی خۆیەتی وەک فریادڕەسێک. خوێندنەوە سەلیقەدار و پەژارە ئامێزەکانی ئەو بۆ حاجی قادری کۆیی، نالی، مەحوی و هێمن، جەختکردنەوەیەکە لە خولیای ئەو گفتوگۆیە دۆستانە و بوونایەتییە هۆگرەی ئەوە لە هاوبوونێکدا ، هاوزمانەکانی خۆیدا. گەڕانەوەی مەسعود محەمەد بۆ دیمانەی ئەو شاعیرە ئیدیالی، نموونەییانە یان هاوویستانەی خۆی، واتای ڕاگەیاندنی پەرۆشی ئەوە بۆ نیشمەنی لە بوونی ئەوانیتردا. بە دەربڕینێکی دیکە، سەفەری مەسعود محەمەد بۆ گفتوگۆکردن لەگەڵ ئەو شاعیرانە، خەمێکە بۆ بەخشینی شێوازەکەی بە یادەوەریی فەرامۆشکراوی زمانەکەی؛ لەراندنەوەیەکی دیکەی نادیارییەکانی ئەو شاعیرانەیە، تاکوو لەوێدا، بە دیوێکەوە، بوونەکەی لە بوونایەتییەکی پێکڤەییدا لە یادەوەریی زماندا جێنیشن بکا، بە دیوێکی دیکەش، تاکوو ئامادەیی بوونی کورد؛ زمانی ئەو شاعیرانە و ڕەوشی ژیانی کورد بە ڕۆشنایی جوانناسیی شێوازاندنەکەیەوە لە یادەوەریی زماندا بپەیڤێنێ و نیشمەن بکا.

مەسعود محەمەد لەمدیوی شیعرەکانی حاجی قادرەوە "حەقیقەت"ێک تامدەکا و دواجاریش بە دواندنی ئەو "حەقیقەت"ەوە، شێوازی حاجی قادرێکی دیکە لە شێوازاندنی زمانەکەیدا جێنیشدەکا: "یەکێکی وەک من بێ تەرەفی بێ لایەنگیری کە مەبەستی گوتنی حەقیقەت بێ هەرچییەک بێ با ببێ و پیی وەتەنگ نەیێ... حاجی لە شیعرەکانیدا دەروونی خۆی کردۆتەوە و هەست و بیری دەربڕیوە. تا فیکری تێی بڕ کردبێ بە دڵێکی پاک و قەناعەتێکی تەواوەوە ویستوەتی خزمەتی کوردەواری بکا... ئەگەر فێڵ لە خۆمان نەکەین تا ئێستا زۆربەی بیرەکانی حاجی هەر لە کاردان ڕێپیشاندەری خەباتن بۆ کورد. چونکە هەمان گیروگرفتی ئەوسا هەبوون لەبەر هەنگاوی کوردا ئەوڕۆش هەن و بە قەدەر ڕۆژگاری حاجی ئێستاش هەڕەشە لە حازر و دوارۆژی کورد دەکەن. لە باری ژیان و ئابووری و گۆڕانی مادیشەوە کەمێکی کەم نەبێ لە سەرانسەری کوردستاندا ئەو گۆڕانە رووی نەداوە ببێتە بنکە بۆ گۆڕانێکی قووڵ لە بیر و ئامانج. (6) بەمجۆرە پەرۆشی بەردەوامی مەسعود محەمەد بۆ پێشهاتە ئەزموونبەخش و شاعیرە ئەفرێنەرەکانی یادەوەریی زمانەکەی، بەرجەستە کردنەوەی مەیلی ئەو میواندارییە؛ دڵسۆزیی؛ پەژارەییە لە بەرانبەر بەهای ئامادەیی "ئەویدیکە"دا.

هەر لێرەوە پێویستە بێژین، کە لەم ڕۆژگارە داهێزراوە؛ لەو ڕۆژگارەی "ڕێزلێنان"؛ "تەقاویتکردن"ە ماددە ئاکارانە نەک داهێنەریانەدا؛ لەو ڕۆژگارەی کە پێڕە نووسەر و خوێنەرێکی دۆنکیشۆت ئاسا بە

زارقەڵەباڵغیی کردن لە چەمکە باوەکانی ئەمڕۆدا، کە ئاکامی ئەمەش لە فیز و منەتێکی بکوژانەی بەهای نووسین؛ بە هەدەر بردنی گەوهەری زمانی کوردی بترازێ هیچی تر نین، - ئەگەر بۆ دڵدانەوەیەکی خودی زمانی کوردیش بێ-- پێویستە ئەوە بە یادی ئاخێوەری زمانی کوردی، کە خوێندنەوەی کۆزانیارە پەلهاوێژەکەی مەسعود محەمەد لەسەر ئەزموونی شیعریی نالی، حاجی قادری کۆیی، مەحوی و هێمن، بە تایبەتیش گفتوگۆیەکانی ئەو لەگەڵ ئەو دوو شاعیرە شکۆمەندەی پێشەوە، کە وێڕای رەهەندی "حەقیقەت"ەکەی، ئەفراندنی جوانناسیی شێوازاندنی زمانیشە، نەک هەر لە ئێستای نووسینی کوردییدا دەگمەنە، بەڵکوو، وێڕای دەراوێتەکردنی لێکۆڵینەوە و شرۆڤەکردنەکانی ئەزموونی رۆشنبیریی و بابەتە زمانەوانییەکانی نووسەرگەلی هێژای وەک شێخ محەمەدی خاڵ، عەلاءالدن سجادی ماڵباتی مەلا عەبدالکریمی مدرس، شوکور مستەفاو هاووێنەی ئەمانە، لە ئەزموونی نووسەرە ئاوزەکان؛ هاورۆژگاری خۆشییدا کەم وێنەن. مەسعود محەمەد بەو جوانناسییەی لە شێوازاندنی زمانەکەیەوە، بێوچان هەتا مەرگی جووڵەی دەستی بە دەم نووسینەوە، وەک پێویستییەک؛ پەژارەییەی بۆ میوانداریی؛ پەنا بردنەی ئەو بۆ گفتوگۆکردنەی لەگەل ئەوانیدیکەدا؛ بوونیشنکردنەی ئەوانیدیکە لە بوونی ئێستای کوردییدا، لە زماندا ژیا. هەڵبەتە ئێستاش جووڵەی رۆشنایی روحی ئەو دەستە جوانناسییە شێواز وەشێنەی ئەو لە گەردوونی زمانەکەیدا دەژی. لەبۆیە هەرچەندە ئاخێوەرە بیژۆکەکانی زمانی کوردی ئەو جوانناسیی شێوازاندنەی هزرینی مەسعود محەمەد فەرامۆش بکەن، کەچی ئەو زمانە لە پشوودانەکانیدا؛ لە بێدەنگییەکەیدا، ئاورێکی پەژارە ئامێز بۆ شوێنپێیەکانی شێوازەکەی ئەو لە جەستەی زماندا دەداتەوە.

لێرەدا بۆ ئەوەی بنەمای ئەو فەرامۆشکردنەی پایەی ئەزموونی رۆشنبیریی مەسعود محەمەد، ئەو بیرکردنەوە نارەسەنانەی کە گەردوونی زمانی کوردیان تەنیونەتەوە فامبکەین،با پێکڤە ئەو کۆپلە رۆشنکردەی مەسعود محەمەد بخوێنینەوە کە بۆ پێشەکی کتێبە بەهادار و لە یادکراوەکەی "زارەوسازی پێوانە"دا نووسیویەتی: "بابای زمانزان و پسپۆڕی رێزمان و دەنگناسی و فەرهەنگنوویسی بە هۆی خنکانی لە گۆمی خوێندنەوەکانی دا بە درەنگەوە هەناسە لە مەزرای بەربەڵڵای زمانە دایکزاکەی خۆی هەڵ دەکێشێ چونکە دەستوورەکانی ناو کتێبان رێی پێ دەگرن و خۆیان بەسەر هۆشی ئاگا و ونیدا دەسەپێنن کە ئیتر لەوانەیە زاراوەی دەستووری و یاسایی وەها دابرێژێ چ خزمایەتی بە زمانی خۆیەوە نەبێت و خەلق بە بیستنی گوێ قوت بێت." بەڵێ، دۆخی هەنووکەی زمان و نووسینی کوردی لەوەش خەمهێنەرترە کە مەسعود محەمەد لەو کۆپلەیەدا ئاماژەی پێدەکا.

لە کن مەسعود محەمەددا چۆنییەتی گۆکردنی زمان؛ نمایشکردنی بوونی کورد، وەک ئەوەی کە هەیە،هەروا بوار رەخساندن بۆ هەموو شتێک کە ئامادەییان رابگەیەنن، پەیوەندی بە شێوازاندنی هزرەوە هەیە. ئەم تاتیبەتمەندییەش لە کن ئەودا، پەیوەندی بە بوونی سەرچاوەی هزرێکی سەربەخۆ؛ تێگەیشتن لە گەوهەری زماندا هەیە، کە ئەو لە خەمی ئەوەدا بوو، نە تەنیا بە رۆشنایی شێوازەکەی زمان بنووسێتەوە، بەڵکوو خودی خۆشی بکاتە منێکی هەمیشە هزرکەرەوەی ئامادە لە زماندا. خودی ئەمەش

بەرهەمهێنانی جوانناسیی شێوازەکەیەتی. لەبۆیە ئەو ناچارمان دەکا سەرنجی بدەین؛ لە بێدەنگییەکدا بمانورووژێنی یان بە پەژارەوە یادی بکەینەوە. بەمجۆرە مەسعود محەمەد بە ئاکامگیرییەک لە ئەزموونە بێن قووڵەکەیدا، تاکوو شێوازاندنی هزرینەکەی بەرجەستە بکاتەوە، هەروەک وێنای رەزوانێکی بناری لووتکە و دۆلا و دۆلی چیایەکی کورد، بێدەنگ بە سەفەری گفتوگۆی نووسینەکانییەوە؛ بە هەلکۆلینی زمانەکەی، دەنگە بەهرەوەشێنەکان؛ شاعیر و پێشهاتە ئەزموونبەخشەکانی لە یادەوەریی زمانەکەیدا موتوربە کرد و خەملاند. ئەو مرۆڤە بەو شەونخوونیانەوە جوانناسیی شێوازەکەی خۆی بەرجەستە کردەوە. لێرەوە، بە دەستپێوەگرتنێک لە رێزگرتنماندا، دەبێ بێژین، کە لە پانتایی نووسینی رابردوو و هەنووکەیە کوردیدا، بێجگە لە ئەزموونی شوکور موستەفا لە وەرگێڕاندا، ئاخێوەرێکی هاووێنەمان لەو جوانناسییە لە شێوازندنی ئاخاوتندا نییە. مەبەستمان لە خۆ کردنە تەلارسازێک لە شێوازاندنی زماندا؛ هەر تەنیا هزرینێکی نەوازە، زۆرزانیی و دەستبردن بۆ هەموو هەموو ژانرێکی نووسین نییە، بەڵکوو مەستمان خۆکردنە بە پەیکەرێک لە زمان، یان بە واتای هایدگەریی، جێنشینکردنی بوونی کوردییە لە زمانەکەیدا .

لێرەوە رەنگە بە هەند وەرنەگرتنی ئەو زمانە بوونشینە، پەیوەندی بەوەوە بێت کە ئەو "رۆمان"نووس نەبوو؟! چونکە ئەمڕۆ رۆماننووسین کراوە بە پێوەرێک بۆ ژیارییبوونی کورد؛ داهێنانی زمانی شار.

وێڕای ئەمەش، مەسعود محەمەد بە بەرهەمهێنانی ئەو شوازاندنەی هزرین؛ داهێنانە لە کردەی گفتوگۆیە دانسقەکانی لەگەڵ یادەوەریی زمانی کوردی و بگرە نووسینەوەی ئەزموونی ژیانەکەی؛ بیرەوەرییە مینا ئەرشیفیە سیاسیی و رۆشنبیرییەکەی لە شێوازێکی بێوێنەدا، ئاشکرا کردنی نهێنی ئەرک یان کردەی هونەریی هەموو بیرکردنەوەیەکە. هەرچەندە، وەک دەڵێن، مەسعود محەمەد لە نووسینەکانییدا بایەخی بە رێسایە ئاکادیمییە باوەکان نەداوە، کە بە دیوێک ئەو کارەشی چەشنە بوێرییەک بوو لە بەرهەڵدانی مەیل و گەردوونە پەنادراوەکانی هزر خودی مرۆڤیش، لێ بە دیوێکی تریشەوە ئەوە جەختکردنەوەیەک بوو لە چۆنییەتییە جیاوازەکانی وێناندنی گەوهەری ژیان و نهێنییە بێکۆتاییەکانی خودی هونەریی هزر و هزراندنی هزر. بە دەربڕینی تر، دەکرێ بێژین، مەسعود موحەمەد یەکێکە لە نووسەرە دەگمەنانەی کورد، کە توانی بە جوانناسیی شێوازاندنی زمانەکەیەوە، دوای تێگەیشتن و وەرچەرخاندنی رێسایە بێزارکەرەکانی ئەکادیمی، نووسینی زانستیی بشعرێنێ؛ بکا بە چێژێکی هونەریی. ئەمەش بە واتای نیتشەیی، وەرگرتن و هاوێژانی ئەو رمە فەلسەفەییە؛ ئەو ئەزموونە فەلسەفییانەیە بەرەو پێشتر کە پێشتر فەیلەسووف و هزرڤانەکان وەشاندوویانە. لەو روانگەیەوە دەکرێ بە دەستپێوەگرتنێک لە چەمکەکان بێژین، کە دەقە هزریی و رەخنەییەکانی مەسعود محەمەد، تەرزە راڤەکردنێکن یان شەبەنگێک لە شێوازی خوێندنەوەکانی فینۆمینۆلۆجی (دیاردەگەرایی)؛ ئیشکردن لە بوونی دیاردەی شتەکان و بە ئاگاییکردنیان لە زماندا، ئاوەڵاکردنەوەی هێما و مانایەکانی وشە، کارایی ئاگایی رۆشنبیریی لە بەرهەمهێنانی مانا، هێرمێنتیک (تێخوێندنەوە، شرۆڤەکاریی)؛ بەرهەمەمهێنانەوەی ئاگایی مرۆڤ لە مانا و هێمایەکان و بە مێژووبوونی مرۆڤ لە پرۆسەی ئاگاییدا، رەخنەی بوونگەرایی؛ سەیررکردنی مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی

ئازاد و هاوکاتیش گەڕان بەدوای خۆ کردنە خودێکی جیاواز لەگەڵ ئەوانیتردا، بگرە فیلۆلۆگی؛ زانستی زمانناسی؛ شەیدا بوون بە دوای مێژووی وشە و ئەدەب. هەر بۆیە بەرهەمەکانی مەسعود محەمەد گەردوونێکن لە ڕەهەندی مرۆڤگەرایی و خوێندنەوەی ، شرۆڤەکردن، گفتوگۆکردن لەگەل بەهای پێشهاتەکان بە مرۆڤەوە، هێمای پەیڤ، دیاردەی زاراوە و بن زارەوکانی کوردی.

لە دەقەکانی مەسعود محەمەددا چەشنە کەسایەتییەکی شەبەنگی هەیە، کە لێرەدا دەکرێ بە مرۆڤگەرا (هومانیست)ێکی کولتووری خودگەرایانەی کۆنپارێز ناودێری بکەین.

لێرەدا مەبەست لە "کۆنپارێز-کۆنسێرڤاتیزم" بە مانا باوەکەی پاشکەوتوویی نییە، بەڵکوو بەو واتایەی کە مرۆ پێی وایە دەبێ گۆڕانەکانی کۆمەڵ بەرە بەرە روو بدەن و لەو پرۆسەیەشدا دەبێ ڕەچاوی تایبەتمەندی ڕەگ یان پشتینەی کۆمەڵگا بکرێت. لە دیدی مرۆڤێکی کۆنپارێزەوە خێزان شانەیەکی گرینگی کۆمەڵگایە. ئەو کۆمەڵگایەش دەبێ کۆمەڵگایەکی دادپەروەر بێ. هاوکاتیش کۆنپارێزەکان بایەخێکی تایبەتی بە مافی کولتووریی و سیاسەتی کولتووریی دەدەن. لە دیدی ئەو کۆنەوارخوازییەوە، پرۆسەی گۆڕانکارییە جڤاکییەکان، بە پێچەوانەی کۆمۆنیستەکانەوە، دەبێ هەنگا و بە هەنگاو یان لەسەرخۆ بێ. کەواتە دەکرێ مرۆ لەمدیو دەقەکانی مەسعود محەمەددا ڕەهەندێک لەو جیهانبییە بخوێنێتەوە. ئێمە لێرەدا بە خوێندنەوەی تیرێژێک لە دیدەکانی مەسعود محەمەد لەمەڕ پێویستبوونی ڕێنێسانسێکی کوردانە، دەتوانین، وێڕای ڕەهەندە ئاوەزگەراییەکەی، وێنایەک لەو ڕەهەندە کۆنپارێزییە مرۆڤگەرایەی ئەو نمایشبکەین: "پێویستبوونی ڕێنێسانسێکی کوردانە بۆ پێکهێنان و هێز و بینا و کیان و کەینوونەیێکی کوردی... ئامانجی وەها ئەریستۆکرات و بەرز کە زۆر دوورەدەستە بۆ ئێستاکەی کورد،... وەک لە بەهاردا بە تەمای میوەی هاوینە بیت،... هەروەهاش ڕێنێسانسی کورد کە هەبوونێکی potensial بە خۆیەوە دەیبینێ یان بە جارێ نایبینێ... با بڵێین وەک جەنینی یەک مانگەی لە پزدانی دایکیدا نموو دەکات، ئەگەر خێراییت لێ کرد بە سێ مانگی و چوار مانگی مردەزاد دەبێت، لەوانەیە دایکەکەشی پێوە بمرێت.... هەروەزی کوردانە بۆ ڕێنێسانسی کوردانە، هەڵناگرێ وەک لە سەرەتای پایزدا قوتابی دەچنەوە بۆ فێرگەکانیان، ئەویش قوڵ و باسکی لێ هەڵماڵێت و بەبەریەوە دانیشێت... پێمان ناکرێ پایسکلێک دروست بکەین، تاکە یەک شەقاممان بە فەننی کورد قیرتاو نەکردووە... ئەوەی پێی دەگوترێ "ژێربینا-ژێرخان" بە مەفهوومی سەردەم جارێ لە ناوماندا نەزاوە... هەرچی ئەسبابی پێوە ژیان و گوزەرانە بە حازری لە دوورەوڵاتەوە بۆمان دێت، ناشزانین چۆناوچۆنی مامڵەی لەگەڵدا بکەین و چەندی لەو ئەسبابانە هی حکوومەت بێت بە ماڵی تاڵانی دەزانین: یا دەیدزین یا تێکی دەدەین..." (7) مەسعود محەمەد، وەک ئەو نووسەرە هەرزەگۆیانەی یان بە واتای مەسعود محەمەد "سافیلکە و سۆزاوی"یانەی ئەمرۆ کە دوای خوێندنەوەی چەند وتارۆکەی ڕۆژنامەوانی لەسەر هزرڤانەکانی ڕۆژئاوا خۆیان لێ دەبێتە پسپۆڕ و باس لە گرفتەکانی کۆمەڵگای کورد و گۆڕانەکانی دەکەن، لە ڕێنێنسانس ناپەیڤێ، چونکە ڕێنێنسانس مەرجی خۆی هەیە. ئاخۆ ئەو هزرینە وردبینە، ئەو پێناسە ژێربێژییە لە دیمەنی کورد، کتومت گرفتە سەرەکانی ئێستای کۆمەڵگای کورد نییە، هەرچەندیش زۆرێک لە ئێمە پێمان وایە کوردستان خەریکە دەبێتە کۆمەڵگایەکی مەدەنی؟

پێشتر وتمان کە مرۆڤ لە دەقەکانی ئەودا هۆکردی هەموو گۆڕانێکە نەک سرووشت و دەوروبەرەکەی. هاوکاتیش لەمدیو پەرۆشەکانی زمانی مەسعود محەمەددا سۆزێکی شاعیرانە بۆ دەستپێوەگرتنی ئاکارە جوامێرەکانی کوردەواری ئامادەیە. لەبۆیە مەسعود محەمەد لە دەقەکانیدا هەمیشە جەخت لەسەر بەهاگەلێکی وەک شکۆمەندیی؛ راستگۆیی؛ ئاکاری چاکە و خەسڵەتگەلێکی لەم تەرزە دەکاتەوە، کە لە ناخی مرۆڤی کوردییدا ریشاژۆیە. لە کولتووری کوردیشدا مرۆڤی خودان ئەو خەسڵەتانە وێنای جوامێریی و کارامەیی دەنوێنێ. گەڕانەوە هەمیشەییەکەی ئەو بۆ شیعرە پەندئامێز و هەڵوێستە جوامێرەکانی باوکی و هاوڕێکانی، زادەی ئەو پرینسیپە ئێتیکی و شکۆمەندییە بوو کە لە ژیانی ئەودا بنەما بوون. مەسعود محەمەد لە دووتوێی وتارێکیدا ئەو بەها کۆنپارێزیانە دەکاتە سەرشاری کردەی نووسین، لەوێدا دەفەرمووێ: :من بەش بە حاڵی خۆم کە بەسەر نووسینی یەکێکی دیکەدا دەچمەوە هەستی ناڕەحەتی دام دەگرێ، ئنجا کوردی گوتەنی دەبێ هەستی خاوەن تەعام چۆن بێ! لە نێوان هاندان و بەرتەک دانەوەی ئەم دوو ماکەی فەرمان و ئێسک قووڕسییەدا چەند شەفاعەتێک کارێک رووی خامە سپی دەکەنەوە: دەست خاوێنی، نیازی پاک، ئەدەبی شێواز.. نووسینێک ئەو مەرجانەی پێوە نەبێ خوێندنەوەی لێ خەسارە،..." (8)

گەردوونی وێناندنی ئەو خودە شکۆمەندە لە زمانی مەسعود محەمەددا لەو کەسایەتییە ناوەکییەی ئەودا بەرجەستە دەبێتەوە کە بەمەش دەخوازێ رووخساری مرۆڤانەی خۆی نمایشبکا. وەلێ ئاستەنگی ئەو خۆوێناندنە ئەوەیە کە پەرژینێک لەبەردەم راگەیاندنێکی راستەوخۆی بوونایەتییەکەی ئەودا قووتدەکاتەوە کە نەتوانێ پەیوەندی لەگەڵ دەوروبەرەکەی خۆی بەرجەستە بکاتەوە. بۆ ئەوەی ئەو هزرینە خودگەرایەش بتوانی هزرینەکەی نیشانبدا دەبێ شێوازێک دابهێنێ، کە ئەمەش چەشنە لێکناکۆکی (پەرادۆکس)یەک لە بوونایەتی ئەودا دەسازێنێ. وەلێ بوونایەتی وەک خۆی بریتییە لە لێکناکۆکی. چونکە مرۆڤ ناتوانێ بوونایەتی لە تاکە دەربڕینێکدا دەرببڕدرێ.
لەبۆیە جوانناسیی شێوازاندنی هزرینە مرۆڤگەرایەکەی مەسعود محەمەد لەسەر نیشاندانی کێشمەکێشەکانی نێوان ئەو لێکناکۆکییانەدا، نەک بنەبڕکردنی ئەو لێکناکۆکییانە، چڕ دەبێتەوە، کە لە بوونایەتی ئەودا ئەزموو کراون (تاقیکراونەتەوە). چونکە بە دیویکەوە کەسایەتییە ناوەکییەی ئەو بە دەم هزرینەوە یەکسەر بیر لەوە دەکاتەوە کە دەربڕینی ئەو هەقیقەتەی کە ئەو ئاماژەی پێدەکا، شتێکی ئاسان نییە، بە دیوێکی دیکەشەوە بە بڕوایەک دەگا کە ناکرێ خودیهەقیقەت گوبکرێ، بەڵکوو دەبێ لە شێوازاندێکدا وێنابکرێ، بەمەش شەپۆلی هزرەکان؛ بیرۆکەکانی دیکە نەتوانن هەقیقەتی زمانەکەی بێبایەخ بکەن. ئەو پەیبردنەی ئەو بۆ شەپۆڵدانی هزرەکان بۆتە هۆی ئەوەی کە دەقەکانی وەک وێنایەکی سەخت یان روو (ئەبستراکت) بنوێنن. بەمجۆرە رەنگە بەشێک لە گرفتی فەرامۆشکردنەی مەسعود محەمەد بۆ ئەو وێنایە رووتەی بەشیکی زۆر لە دەقەکانی بگەڕێتەوە، کە بۆ ئەو خوێنەر و نووسەرانەی ئەمڕۆی کورد، کە بە گشتی نەک هەر هەمووی، خوێنەری رۆژنامە و ناونیشانە نەک خوێنەری هزر، فەلسەفە و دەقی کوزانیار (ئێپیستمی)، ئاسان نەبێت. سەرچاوەی ئەو تەرزە خوێنەرەش، زەنەی خودی

ئەو پێکهاتە سۆزاویی و دەروێشایەتییەی نووسەر و خوێنەر و رەوشە کۆمەڵایەتییەی کوردە، کە ئەمەش خەمی ئەم نووسینەمان نییە.

هەر چۆنێک بێ، تاکوو وێنای ئەو شێوازەی کە لێی دەپەیڤین راشکاوتر بێ، دەبا پێکڤە ئەم تیرێژە لە روانینەی ئەو بخوێنینەوە: " ئەو قەڵەمەی کە خستمە پەنجەکانمەوە و گەرمای دەروونمی خستە سەر کاغەز لە رێی ئەو ***شێوازە*** (لارکردنە هی منە) و ئەو لوغەتەوە پلەیەکی پێپلکەی رێزی بۆ رەوا دیترا کە هیچ پلەی تر لە ژووریەوە نییە... هەروەک لە پیکاسۆ بە عەیب ناگیرێ تابلۆکانی بەلای زۆربەی هەرە زۆری ئادەمیزاد نامەفهوومە، عەیبیش لە نووسینی من ناگیرێ یاخود نابێ بگیرێ کە سەخت و خەستوخۆڵە... لە رۆژنامەی (العراق) بۆیان گێرامەوە گوتیان کە گوتاری (تحاور الخواطر فی غمرات موت السجادی)م دەرچوو شەوی رۆژی دووەمی دەرچوونی کاربەدەستێکی سەفارەتی رووسی هاتبوو دانەیەک لەو ژمارەیە بکرێت بەڵام هیچ دانەی لێ نەمابۆوە تەنها دانەی ئەرشیف نەبێ ... کابرا لەبەر ئەو دانەیە سەرلەبەری گوتارەکەی دەستنووس کردبوو... تۆ بڵێی ئەگەر بە ***شێوازێ***کی (لارکردنە هی منە) عادەتیی مەیلەو بازاڕی نووسرابایە چ ئیمکان هەبوو سەفارەتێک ئەو زەحمەتە بکێشێت!" (9)

مەسعود محەمەد بەو پەرۆشخۆرییە بۆ ***شێوازی*** زمانەکەی، هەم بەهای رەهەندی ***شێواز*** لە نووسین و ژیانی رۆشنبیریی وێنا دەکا و هەمیش هەستی پێشبینیکردنەکەی خۆی لە فەرامۆشکردنی نووسینەکانی لە لایەن خوێنەری ئەمرۆدا، دەلاوێنێتەوە.

بە واتایەکی روونتر، کایەی شێوازاندی هزر لە کن مەسعود محەمەددا لەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە کە ئەو هزرە خۆکردەی لە چڕترین دەربڕیندا رادەگەیەنێ: "چاکترە مرۆ بە بێ تەفسیر بژیت نەک بە تەفسیرەوە بمرێت." (10)

کەچی وێڕای ئەو گرفتەش هەر خودی ئەفراندنی ئەو جوانناسیی شێوازاندنەی ئاخاوتن لە بە ناوەندکردن یان بە سەرشاکردنی مرۆڤ لە کن مەسعود محەمەددا کە توانیوویەتی سەرنجی خوێنەر بۆ ئەو بوونایەتییە پەنهانەی کە لەمدیو زمان و کەسایەتییەکەیدا ئامادەیە رابکێشێ و بەمەش سەرەداوێک لە کلاڤەی بوونایەتی خۆی بداتە دەستی خوێنەر تاکوو بەناو گەردوونی دەقەکانی؛ هزرینە خودکردەکەی پەلکێشی بکا. خودی ئەمەش پرسیاری گەوهەری ئەفراندن و نهێنی بوونە. سەبارەت بەوە هۆمیرۆس لە سەرەتای "ئەلیادە"یەکدا باسی ئەوە دەکا کە خوایەکان نەهامەتی بەسەر مرۆڤەکانەوە دەبارێنن بۆ ئەوەی ئەوان باسیان بکەن.

لەبۆیە خوێنەری دەقەکانی مەسعود محەمەد دەزانن کە ئەو هەمیشە رەخنەی لە خەمساردی سیاسەتوان و کەهێڵی خوێنەری کورد دەگرت، کە بیر لە رەهەندەکانی ئەمدیو پێشهات و دەقەکان ناکەنەوە، چونکە، بە رای ئەو، کرۆکی واتایەکان لە ئاکامی هۆکرد و ئەمدیوی شتەکاندا حەشاردراون. مەسعود محەمەد بە رۆچوونەکانی بەناو خاکی شیعرە کۆزانیار ئامێزەکانی نالی، باخچەی شیعرە رامانشینەکانی مەحوی و شیعرە برەندە و راساوەکانی حاجی قادری کۆییەوە توانی هەم بۆشایی؛ پەنهانییەکانی قەدەری کورد لەمدیو شیعرەکانی ئەوان رۆشنبکاتەوە؛ لە ئێستادا وەک فریادڕەسانێک نیشانیان بداتەوە و هەمیش جوانناسیی شێوازێک لە هزرین بۆ خۆی دەستەبەر بکا. ئەو خۆ تەرخانکردنە؛ هزرینەی مەسعود محەمەد

لەو پرسیارە شەبەنگییانەی کە لەمدیو دەق یان "شتەکان" پەنهانن، لە پەرۆشخۆری هایدگەر لە گرفتی فەلسفەی نوێباوی رۆژئاوا دەچێ، کە بە رای هایدگەر هزر لە سەردەمی تەکنیکدا لەمدیوی بوونایەتی ناهزرێ و بەمەش بوونایەتی فەرامشکردووە.

بەمجۆرە مەسعود محەمەد بەو رۆچوونەوە بەناو شیعرەکانی ئەوان، خۆشی دەکا بە شاعیرێک لە شەبەنگی ئەواندا. ئەو بە گەڕانەوە پان و پۆڕەکەی بۆ ناو گەردوونی حاجی قادری کۆیی، بە باڵێک لە رۆشنایی شیعر و بە باڵێکی دیکەی جوانناسیی شێوازاندنی هزرەوە بەرەو ئێستا و داهاتوو دەزڤڕێتەوە و دوجاریش خۆی دەکا بە وێنای هزرڤانێکی خۆکرد. ئەو گەڕانەوەی مەسعود محەمە، وێڕای جیاوازەکان، گەڕانەوەکەی مارتن هایدگەرمان بۆ هۆلدرلین، تراکل بە یاد دێنێتەوە. مەسعود محەمەد، وەک هایدگەر، پێی وابوو نالی و حاجی قادر لە کاتێکی زوودا ئەو شتانەیان وت کە ئێمە هەتا ئێستاش بە دەستیانەوە گرفتارین یان ئەو قسانەی ئێمە تەنیا پەراوێزگەلێکن لەو روانینەکانی ئەوان. هەر چۆنێک بێت مەسعود محەمەد بەم دەربڕینە، رۆچوونە پان و پۆڕانەوە بەناو گەردوونی حاجی قادری کۆیێ چڕ دەکاتەوە و دەڵێ ئەگەر: "بەراوردییەک بکەیت لە نێوان فەلسەفەی سەر بە کوردایەتییەوە لای خانی و شەرەفخانی بەتلیسی و حاجی قادری دوا پلەی ژیانی لە ئەستمبووڵ دەبینیت خانی لە زانایی و هەستیاریی خۆیەوە پەرۆش دەخوات لە نەبوونی حکوومەتێکی کورد و ناڕەوایی حاڵەتی ئەوتۆیی: لەوەشدا نەکەوتە سەر باری پلام دانان بۆ پێکهێنانی دەوڵەت بەڵام هەمیسان بە قۆناغ پێش رۆژگاری خۆی کەوتبۆوە. بەتلیسی لە روانگەی مەسڵەحەت و دژ وەستانی بەرانبەر شیعەگەری هەوڵێکی دا... حاجی قادر لە دیوی کوردستانی ئێران هەستی سوننیگەری و دژەشیعەیی کە لە تەعەسووبی قاجارەکانەوە سواری هەستی دەبوو، قەڵەمەکەی دەبزوات، هەستەکەشی لەگەڵیدا ژیا تا ئەوەی تۆمەتی بێژووەتی دەهێنێتە ناو هەڵبەستی لە ڕێی (متعەوە) کە بەلای سووننەوە حەرامە (سەیری دیوانی بکە)... {حاجی} ئەو دوو بەیتە دەنووسێ، کاتێک لە کوردستانی ئێران دەیخوێند:

"یا ڕەب بەقەدەر حەرفی سیوطی یەک یەک
ڕەحمەت لە "مصنف" و لە قاریئی گەلەک
ئەمما عەجەم و ئەو کەسە چاپی دانا
بیباتە جەهەننەم بە عەذاب و بە کوتەک"

دواتر لە ئەستەنبووڵ کەوتە سەر فکری کوردایەتی بەو شکڵەی وەها ئاشفتە کە دەیزانێت." (11)

ئەو بەو رۆچوونانەی بەناو خاکی شیعرییەتی هزینی نالی و روحی راساوی حاجی قادری کۆیی، لەرینەوەیەکی هزریی لە زمان، یادەوەریی؛ مێژووی دەمکوتکراوی کورد دەقەومێنێ. وەلێ بەر لەوەی مەسعود محەمەد بەو هزرینە خودگەرایە؛ خۆدکردەی خۆیەوە ئەو لەرینەوەیە دەربڕێ، لەوێ خودی ئەو لەرینەوەیە لە خاکی شیعرەکانی ئەو شاعیرانەدا زایەڵەدار بوو.

بەڵێ، ئەمەیە مەرج و ئەرکی کردەی هزرڤانی خۆکردی فەرامۆشکراوی کورد؛ جوانناسیی شێوازاندنی هزر. لێ پرسیار ئەوەیە: چۆن نالی و حاجی قادری کۆیی لەو رۆژگارەدا خاوەنی ئەو لەرینەوە، ویستگەراییە؛ رامانە؛ جوانناسییەی هزرین بوون؟ مەسعود محەمەد دوای گەڕان و سووڕانێکی

ئەڤیندارانە بە دوای ژیان و سەرهات و نهێنی شیعرەکانی حاجی قادرەوە، ئەوها حاجی قادرمان بۆ وێنا دەکا: "تا من دەنگ هەڵێنم لە خوێندنەوەی دەفتەری ژیانی حاجی لە غەریبی و نێو بێگانانندا دەنگم خۆ نانوێنێ لە تەک نەعرەتەی قارەمانانەی دلێرانەی پاڵەوانانەی حاجی... ژیانی حاجی لە پلەیێکی ئەوتۆی شەرافەتە قەرزدار دەکاتەوە لە مەیدانی بێ عەیبی و فیداکاری و نیشتمانپەروەییدا، گلەیی ئەوەشیان دێنێتە سەر کەوا دەیان ساڵ تێپەڕێ بە دوا خەباتی ئەودا بێ ئەوەی یەکێکی دیکەی وەک خۆی لەناو کوردا پەیدا بێ و خۆ بکا بە مەشخەڵی دوەم بە دوا چراکەی حاجیدا. (12)

مەسعود محەمەد بە جۆرێک پەیڤەکانی دەوەشێنێ تاکوو بوار بۆ واتا ئاوەڵا بوون؛ لەرینەوە؛ ئامادەکردنی شێوازاندنی هزرین برەخسێنێ. پێشتر ئاماژەمان بەوە کرد، کە مەسعود محەمەد بە مەوداگرتن لە روانگە و چەمکگەلی مارکسیزم، هەم بوارێکی بۆ خۆی رەخساند کە خۆی بیر بکاتەوە و هەمیش توانی بوارێک بۆ رەهەندە شاراوەکانی چەمکگەلێکی وەک: "تەنگ و چەڵەمە"، "پەیوەندییە دیالێکتەکان"، "ماددە"... تاد بسازێنێ کە لەو پێناسەکردنە وشکەڕۆیانەی مارکسیستە نەریتەگەراکان ئازاد بن.

بەمجۆرە جوانناسیی شێوازاندنەکەی هزر لە کن مەسعود محەمەددا، چەشنە بوونایەتییەکە بۆ خۆکردن بە هزرڤانێکی خودکردی کولتووریی نموونەیی. لێرەوە دەکرێ بێژین کە بەهای ئەو شێوازاندنەی هزر لە کن مەسعود محەمەددا پەیوەندی بە دووبارکردنەوەی گوتراوەکانی پێشوو؛ لەراندنەوەی یادەوەریی؛ زمان؛ مێژووەوە هەیە. بە واتایەکی دیکە، پەرۆشخۆری مەسعود محەمەد بە بە گەڕانەوە بۆ ئەو شاعیرە راساوانە بۆ ئەوە بوو تاکوو هەم بەهای ئەوان لە ئێستادا دووبارە بکاتەوە و هەمیش بوونی کورد لەو خەونە بەدینەهاتووە؛ مێردەزمەی بندەستی راچڵەکێنێ. ئەو شێوازاندنەی هزر لە فەلسەفەدا، بە تایبەتیش لە فەلسەفەی ئەلمانییدا گرینگی زۆری هەیە. بۆ نموونە لای نیتشەدا کردەی گەڕانەوە بۆ گریکی کۆن، جەختکردنەوەیەکە بۆ بەهای ئەو"دووبارە بوونەوەی هەتاهەتایی"ە. نیتشە لە کتێبی "لە دایکبوونی تراژیدیا"دا جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە پلاتۆ (ئەفلاتوون) فەیلەسووفێکی شێواز تێکدەر بوو، چونکە چەندان شێوازی سامناکی تێکەڵاوی یەکتر کرد. لە کن نیتشەدا شێواز دەربڕینی مەرجەکانی بوونی نووسەرە. هەر بۆیە بە لای نیتشەوە شێوازە ئۆقرەنەگرتووەکەی پلاتۆ و گۆڕینی تراژیدیا لە لایەن ئورپیپیدیسەوە، سەرەتای ئاوابوونی گریکی کۆن و سەرشاری دەستپێکردنی مێژووی رۆژئاوایە وەک نیهیلیزمێک. بە رای نیتشە رەتکردنەوەی شێواز لای پلاتۆ دەگەڕێتەوە بۆ کاردانەوەی ئاوەزگەراییەکەی خۆی تاکوو بە دژی بوونەکەی خۆی؛ هونەرەکەی بوەستێتەوە؛ کە بەمەش ئاگایانە مەیل، جەستە؛ خودی ژیان رەتبکاتەوە.
هاوکاتیش هایدگەر لە گەڕانەوە هەمیشەییەکەی بۆ سەرچاوەی تەکنیک وەک هونەرسازیی و ئامادەیی ئەو بوونایەتییە ئیدیالە لە جیهانبینی فەلسەفەی گریکییدا، بە تایبەتیش لەهونەر و جیهانبییە فەلسەفییەکانی پارامیینیدس و هێراکلیتۆسدا، بۆ ئەوە بوو تاکوو گریکی کۆن دووبارە ئامادە بکاتەوە و

بەمەش رۆژئاوا یان ئەلمانیا لەو دارمانەدا ررزگار بکا. لە روانگەی نیتشە و هایدگەرەوە لەو رۆژگارە تراژیدیایەی گریکدا هزرینی فەیلەسووفەکانی پیش سۆکرات تەنیا خەمیان ژیان، روحی دیۆنیستی بوو. لەویدا ئەوە پارامینیدس و هیراکلیتۆس بوون کە هونەریان دەهینا نەک میتافیزیک. ئەوە شیعرەکانی پەرامیندیس بوون کە بە وشە، موسیک، سەما زەویان رازاندەوە تاکوو ئەو زەوییە لە ژیانی مرۆڤدا بلەریتەوە؛ ببیستریَ. بە بڕوای نیشتە گریکییە کۆنەکان "شیوازیکی مەزن"یان هەبوو، بەمجۆرە تاکوو هەموو شتە پەنهان و ئاشکرایەکان بینە گۆ.

کاتیک ئیمە خویندنەوە و شرۆڤەکارییەکانی مەسعود محەمەد لە نالی، حاجی قادری کۆیی، مەحوی و بگرە لە بابەتە هەمەتەرزەکانی دیکەشی دەخوینینەوە، یەکسەر زەینمان بۆ کایەکانی شیوازاندنی زمان و هزرینی ئەو دەچی، کە ئەمەش بە نۆرەی خۆی پرسی چۆنییەتی راڤەکردنمان بۆ قووتدەکاتەوە. کاکڵەی راڤەکارییەکانی ئەو لە شیعرە بڕندەکانی حاجی قادری کۆیی و نالی لەوەدا بەرجەستە دەبنەوە کە لە یەک کاتدا هەم زرینگی هزرین و پیشبینییەکانی ئەوان ئامادە دەکاتەوە و هەمیش ژانەکانی ئیستای زمانی کوردی. ئەو پیی وایە کە ئەوانە زیاتر بەر لە سەدەیەک نەک هەر دەرکیان بە کۆمەڵیک پەنامەکی برد، بەڵکوو دەستیان خستە سەر کاکڵەی گرتفتەکانی بوونی کورد، کە تا ئیستاش کورد بە دەستیانەوە دەناڵینیَ. هەر بۆیە مەسعود محەمەد لە خویندنەوەکەی بۆ شیعرەکانی نالی سەرنجمان بۆ بەهای سەرچاوەی کولتووریی خۆیەکی رەدەکیشیَ، کە هاوکاتیش نمایشکردنی دیدی مرۆڤگەرا کۆنپاریزییەکەی ئەومان بۆ جەختدەکاتەوە: "لەم سەردەمەدا کە سەردەمی پشت لە کەلەپور کردنە، بە تایبەتی لە نیوان میللەتی کەساسی وەک میللەتی کورد، گەنجان وەک پەروانە لە تاریکایی رابردوو هەڵدین بەرەو گەشایی ئەدەب و هونەری نەوباوی ئەورووپا، نالی قەد و قامەتی بەرزی ئەدەبەکەی لە جەرگەی صەدەی نۆزدەمەوە وەک فەنار بەسەر دەریای صەدەی بیستەمدا گەردەن کیل دەکات و گەشتی دەریانەوەرانی شیعر و ئەدەب بۆ تیشکە گەشەکەی رادەکیشیت. /.../ هەر دەڵیی خاسیەتە نەمرەکانی بە پیی بڕیاری یاسای سروشت، کە خۆشئامەدی لە هەموو هیزیکی خۆ نویکەرەوە دەکات...(13)

ئەو بە کردەکردنی ئەو ئەرکەی نووسەر توانی گەوهەری توانست و ویستگەرایی ئەو شیوازاندنەی هزرینە لە یادەوەریی زمانی کوردیدا بلەرینیتەوە و بەمەش بۆشاییەکانی ئیستای زمانی کوردیمان بە یاد بهینیتەوە یان راچڵەکینیَ. ئەمەش لە کن مەسعود محەمەد پەرۆشخۆری ئەو ئیتیکە جوامیرانەیە کە ئەرکی نووسەرە بە هەندی وەربگریَ. نووسەریش ئەگەر پەرۆشی ئەو ئیتیکە نەبیَ ناتوانیَ خەم لە بەهای مرۆڤ و بوونی پیناسەیەکی جیاوازی نەتەوەکەی خۆی بخوا. ویڕای ئەمەش مەسعود محەمەد بە ئاشکراکردنی بوونی شیواز لە جەم ئەو شاعیرانەدا، ئەرکە ئیتیکییەکەی، رۆشنبیریی؛ زمانەکەی خەتم دەکا.

هاوکاتیش بە بەراوردیک لە نیوان نالی و حاجی قادری کۆییدا، سەرنجمان بۆ بەهای پشتینەی ئامادەیی "سروشت" لە شیعری ئەواندا رادەکیشیَ و دەبیژیَ: " لەو شیعرانە گەلیَ شوینی دیکەدا نالی کە ناوی

گوڵ و دار و درەخت دێنێ ئەو شاعیرە نییە لە قامووس و کتێبان ناوی دیتوون ... نەخێر کابرایێکی دەشتەکی ئەتۆیە سەدان جار دەستەی لێ بەستوون و لەسەریان نوستووە و ئەمدیو ئەمدیوی کردوون. بە ئاسانی نایەتە مێشکی بوێژەوە تەشبیهی زمان بکا بە "سووسنی تەڕ و پاراو" یانخوود دوو چاوی خێڵێک، یەکیان بە "نەشکوفتە و وەنەوشە" و ئەوی دییان بە "نەیلووفەڕ" دابنێ، یاخود بە هەموو دەسەلات و دیققەت کارییەوە "زار و زبان و ددان و پووک" بکا بە وێنەی ناو ئاوێنە کە لە غونچەیێکی شەونم لێ نیشتوو دووبارە ببێتەوە." کەچی، بە رای مەسعود محەمەد، "ئەو زاهیرەیەی "نباتی" بە هەردوو رووی "چەند و چۆن"یەوە لە دیوانی حاجی قادردا خۆ نانوێنێ. بەلێ گوڵ و گیا و میوە و دەشت و دەر لە شیعری هەموو شاعیرێکدا هەیە، بەلام هەبوونی تێ هەڵەنگووتن وەیا بەدوادا گەڕان و خۆ پێوە ماندوو کردن یەکجار جیاوازە لە هەبوونی "زگماک"ێکی ئاسایی کە دەڵێی پارچەیێکە لە سروشت و دەروونی شاعیر." لێ بە دیدی مەسعود محەمەد ئەو جیاوازیانە لەوەوە هاتوون کە رەنگە : " ... حاجی بە ساوایی وەیا لە سەرەتای منداڵیدا لە لادێ رانەبواردبێ... " (14)

هەڵبەت لێرەدا رەنگە خوێنەر لە دوو توێی ئەم وتارەدا چاوەڕێی ئەوە بێ کە پێناسەیەکی دیاریکراو بۆ رەهەندی ئەو شێوازەی کە پرسیاری بابەتەکەی ئێمەیە بخوێنێتەوە. لەبۆیە ئێمە ناچارین ئەوە بە یادی خوێنەر بهێنینەوە کە شێواز ئەو چەمکەیە کە لە پێناسەیەکدا کەمۆ ناکرێ: هەروەک بۆ نموونە، گەوهەری مرۆڤ، ئەڤین لە پێناسەکردنێکدا بەرجەستە ناکرێنەوە. کەواتە گەوهەری شێوازەکەی مەسعود محەمەد لەم تێهزرینەی ئەو بۆ مرۆڤ چڕ دەبێتەوە: "پەرۆش و خەفەتم بۆ سوور بوونی فەیلەسووفان لە دانەوەی "هۆ–ی رووداو" بۆ حاڵوباری سوود و ماددە، یەکەو هە، لە نادروستی فکرەکەوە دێت، کە من هەموو دەم گوتوومە، نە حاڵوبار و نە بەرژەوەند و نە ماددیات لە کۆمەلایەتی و مێژوودا وجودی دەبێت بێ مرۆ..." (15)

بە کورتی "مرۆڤ" لای مەسعود محەمەد هۆ و هۆکردە. لێرەدا بوارمان نییە لەوە زیاتر بە دوای گرفتەکانی ئەو بە ناوەندکردنەی مرۆڤ لە جیهانبینی مەسعود محەمەددا شۆڕ بینەوە.

ئیدی شێوازی مەسعود محەمەد لەوەدا خۆکردە کە ئەو لە گەردوونی شێوازی "ئەوانی دیکە"دا کە بە راڤەکردنێک لە لە خودگەرایی، کلافەی بوونی کوردی تاو و توێ دەکا و بەمەش خۆی دەکا دەکا بە شاعیرێک؛ رووناکبیرێکی خودان شێواز؛ شێوازێکی چێژ نەکراو. هاوکاتیش شێوازی "ئەوانی دیکە"ش پێناسە دەکا. کەواتە تاکوو لە رەهەندی ئەو شێوازاندنە لە نووسینی مەسعود محەمەددا دڵنیا بین، دەبێ گوێ لە خودی ئەو بگرین: "لایەنی مەتانەت و هێزی نووسینەکان و قەشەنگی تەعبیر پاسەپۆرتی بێ دەمەتەقەی هێرشە بێوچانەکەی سەر دیکتاتۆریەتیم بوون... هەر ئەو شێوازە دەگمەنە بوو سەرجەمی ئەدیب و مامۆستاکانی عەرەبی عێراقی هێنایە سەر دانهێنانی پاتەوپاتی و بێ زمان گرتن بە ڕابەرایەتی ئەو نووسینانە... وا بە ڕاشکاوی لەقەبی "مفکر" بۆ کاکە مەسعوود ڕەوا دەبینن... ئاپۆرەی خوێندەواری شلک و خەڵقی کوچە و بازاڕ ئەگەر بشخوێننەوە (کە زۆربەیان نەخوێندەوار نین) باشترە بۆ خۆیان و خەڵقیش کە هەر تێی نەگەن چونکە بێگومان تێگەیشتنیان بەرەواژوو دەبێت... خوێندەواری خاوەن

شەهادەی بەرزی ئەوروپا بە گەشە گەشەی روویەوە رەزامەندی خۆی لە نووسینەکانم دەردەبڕی کە گۆیا فلانە شەکردم شکاندووە، فیسار مەتەڵی فیکریم هەڵهێناوە: پێم گوت فلان، چی تێی گەیشتووی ئاوەژووی بکەوە ئەوجا ئەوە دەردەچێ کە گوتوومو... نووسینەکەشم کوردی بووا" (16)

بەڵێ، مەسعود محەمەد لە راڤەکارییەکانیدا پرسیارە کولتوورییەکان بە گشتی و بە تایبەتیش لە راڤەکردنەکانی بۆ شیعری نالی و حاجی و مەحوی دا، ئەڤینداریکە سەری خۆی بە دوای پێناسەیەکی ئەڤیندارییەکەی خۆی هەڵگرتووە، لێ لە کانگای ئەو سەرهەڵگرتنە؛ رۆچوونە پان و پۆڕەدا نەک هەر بەو مرازە ناگا، بەڵکوو پێناسەی ئەو ئەڤینە پەنامەک ئامێزتر دەکا. هەر ئەمەشە وامانلێدەکا بە پەژارەیەک لە ئەڤین یادێک لە مەسعود محەمەد بکەینەوە و هەمیش خەمێک لە رازاندنەوەی ماڵی زمانەکەمان بخۆین.
کەواتە **رەنگە** هۆیەکی دیکەی پشتگوێ خستن و قورقەپیکردن لە سەفەری زمانەکەی مەسعود محەمەد پەیوەندی بەو ئاکارە ئێتیکییە؛ روانگە کۆنپارێزی؛ هەستە دڵسۆزەی مەسعود محەمەدەوە هەبێ. رۆشنکردنەوەی ئەو گومانەمان بۆ خوێنەری هی دڵی بەجێدەهێڵین. وەلێ راستییەکەی ئەوەندەی من تێبگەم، لە کن مەسعود محەمەددا، زمان و ئەڤین یەک گەوهەریان هەیە: خۆکردن بە شێوازێکی خۆکرد؛ ئەڤیندارێکی زمان نموونەیی؛ دروستکردنی زرینگانەوەیەکە لە گەردوونی بوون؛ مرۆڤی کورد کە نادیارە. مەبەست لە خودی دەستەواژەی شێواز تەنیا ئێشکردن نییە لە راڤەکردنی مانای چەمک بەڵگەکان، بەڵکوو ئێشکردنیشە لە کردەی دەقدا لە شێوازدا. بەمجۆرە شێواز لە کن مەسعود محەمەددا لە واتایەکدا دەستەبەر ناکرێتەوە، بەڵکوو لە دۆزینەوەی ئەو رەهەندانە بەرجەستە دەبێتەوە کە هەمیشە زیندوو و کاران یان نەبینراو و نەگوتراون. دۆزینەوە و ئاوەدانکردنەوەی بۆشاییەکانی ناو زمان و ژیانی کوردی لە جوانناسیی شێوازاندنی هزرینێکی خۆکرددا بە کردەی وەرگرتن و بەخشین؛ لە وەرگرتنی ئەو رمە لە دەستی ئەوانەی کە پێشتر هاوێژتوویانە و هاوێژانەوەی ئەو رمە بەرەو پێشەوە، بەرجەستە دەبێتەوە. لەو روانگەیەوە خوێنەر بە دەم خوێندنەوەی دەقەکانی مەسعود محەمەدەوە، دەبێ نەک هەر بە ئاوەزێکی بێلایەن رەخنەی لێ بگرێ؛ ئەو بەرهەمبهێنێتەوە، بەڵکوو دەبێ لە دانەپەیڤەکانیشی ورد بێتەوە و پرسیار بکا.

دەبا ئەو پێناسەکردنەی ئەو لە گرفتی قەدەری کورد بخوێنینەوە کە ، بەرای ئێمە، رەنگە بە دەگمەن هزری کوردی دوای ئەو توانیبێتی هێندە بە قووڵی مینا هزرێکی ئەها بوەشێنێ: "لە هیچ رویێکەوە هەڵکەوتی مادی کورد زەرف و سەرچاوەی ئەو "زانست و مەعنا" یە نەبوە، ئیمکانیش نەبوە ببێ بەو زەرف و سەرچاوەیە. ئەم دیمەنەی لەیەک نەچوونی بوونی "مادی" و بوونی "معنوی و زانستی" کورد هەرچی ڕاستە حیسابێکی لێکدانەوەی مادی هەیە لە بەستنەوەی "فکر" بە مادەوە دەکا بە کارێکی خەیاڵی ئەفسانەیی. نیسبەتی رۆشنبیری و زانست و "معنی" ی کوردەواری لەگەڵ میللەتی کورد و خاکی کوردستان وەک نیسبەتی مێوان وایە لەگەڵ ئەو قۆناغەی لێی دابەزیوە." (17) هەڵبەت شریتەی ئەو

بیرۆکە لە کتێبەکەی حاجی قادری کۆیی مەسعود محەمەددا پەل و پۆدارە، لێ لێرەدا تاو و تووێکردنی ئەو هەموو لق و پۆپە، لە رەوتی سەفەرەکەمان هەڵتە دەکا.

کەواتە لەوە بترازێین، بەڵام ئێمە بۆ کردنەوەی کلافەی ئەو بیرۆکەوە، دەبێ لە رەهەندە کولتوورییەکانی ئەو پەیڤگەلەش بهزرین کە ئەو لە رۆچوون بەناو ناوکۆیی، کۆنتێکستی کولتووری کوردیدا جەختیان دەکاتەوە.

لێرەوە حەز دەکەم ئەوە بە یادی زمانی کوردی بهێنینەوە، دەکرێ ئەو پاشەگەردانییە خەمهێنەرەی کە ئەمرۆ زمانی کوردی ئاراستە دەکا، پەیوەندی بەو "ئیمکانی نەبوونەی زەرف و سەرچاوەیە" و نەبوونی "فکرە"وە هەبێ. لە ئاکامی ئەمەشدا خوێنەر و نووسەری کورد ئاوێزانی "خەیاڵی ئەفسانەیی" بن و بەلای ئەو تەرزە دەقانەوە نەچن کە هەڵگری خەمی جوانناسیی شێوازندنی هزرن. کەواتە بە واتای مەسعد محەمەد ئەو دۆخە رۆشنبیرییەی ئەمرۆمان زادەی ئەو "هەڵکەوتی مادی"یەیە کە نەیتوانیووە "زانست و مەعنا" بەرهەمبهێنێ، کە ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ رەوشی خودی مرۆڤی کورد، نەک "زانست و مەعنا". بەمجۆرە لە ژێر رکێفی مەرحەمەتی رێسایەکانی ئەو پاشەگەردانییە بە هەرمێنەشدا، کە شانی خۆی لە ناوەندی رۆشنبیریی کوردییدا داکوتاوە، دەمراستەکانی ئەمرۆی رۆشنبیریی کوردی نەک هەر خەمێک لە ئاکامەکانی ئەو مەیلە لە سادەکردنەوەی زمان و خوێندنەوە ناخۆن، بەڵکوو بە "سولحە عەشایر"ییەکانی پاساویش بۆ ئەو دۆخە داهێزراوەی رۆشنبیریی کوردی دەهێننەوە. لە ئاکامی ئەمەدا ئەگەر نووسەرێک بە جوانناسییەک لە زمان دەقێکی کەمێک درێژ بنووسێ، دەبێتە نووسەرێکی خوێنتاڵ. لەوەش بترازێ، بۆ ئەوەی ئەو نووسەر و خوێنەرە کە هێڵەی ئەمرۆ لێت بێزار نەبن، دەبێ نووسینەکەت لە زمانێکی رووتەڵەی رۆژنامەییدا لە یەک دوو لاپەڕەدا تێپەڕ نەکا.

کەواتە لێرەدا، بە دەستپێوەگرتنێک لە رێزگرتنی دەقە جوانەکانی ئەمرۆی کوردی، لەو رۆژگارەی کە ئەرکی زار و زمانی کوردی بۆتە گوتنەوەی بێ ئامانی قسەیەکی سەرگێژکەری وەک "گەندەڵی"، دەکرێ بە هەڵێنجان یان چنینەوەی تیرۆژێک لە هزری مەسعود محەمەدەوە، زمانی ئەو ئەدەبە باوەی ئەمرۆ بە ***ئەدەبی گەندەڵی*** ناودێر بکەین. چونکە لە رۆشنبیریی کوردی ئەمرۆدا، ئەوە جوانناسیی رەخنە و هەبوونی داهێنان نین کە ئەو دەق و خوێندنەوانە بە "داهێنان" و "رەخنە" ناودێر دەکەن، بەڵکوو خزمایەتی، هاوڕێیایەتی و مجێزەکانی شەخسین. ئەم ئەدەبە، وەک وێنایەک لەو دۆخە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەی کە ژیانی کوردی بێبەها کردووە، لەسەر بنەمای **پێرچییەتیی** و وابەستەییدا دامەزراوە. بەمجۆرە دەمراستەکانی ئەم ئەدەبە لە رێگای قۆرخکردنی گۆڤار و وەشاندنەکاندا هەموو وزەیەکی زیندوویان لە زمانی کوردیدا پەراوێز کردووە. هاوکاتیش ئەو ئەدەبە گەندەڵە لەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە، کە وەرگرتن و لە چاوکردنەوەی چەند شاعیرێکی فارس و عارەب و بیانی، بوو بە واتای داهێنان. کارەساتیش لەوەدایە کە دەمراستەکانی ئەمرۆی زمان و رەخنەی کوردی، ئەو نووسەر، شاعیر و رۆماننووسە گەندەڵانەش بە"داهێنەر و مەزن" یان نەوەیەک کە لە رۆشنبیریی کوردی نموونەیان نەبووە ناودێر دەکەن. بەمجۆرە زمانی ئەو ئەدەبە، لە دۆخە پاشکۆیی و لاساییکارەکەیدا نەک هەر چێژی شیعرییەتی روانین؛ جوانناسیی لە گوتنی پەنەماکی شێلۆ کردووە، بەڵکوو گوتنە جیاوازەکانی زمانیشی

پەراوێز کردووە. لەوەش زیاتر، زمانی لێکچووی ئەو ئەدەبە نەک هەر توانای خوێندنەوەی خودی خۆشی نییە، بەڵکوو بەهای خوێندنەوەشی ئیفلیج کردووە. بە کورتی ئەو ئەدەبە نەک هەر بە دوای دۆزینەوەی ئاسۆیەک نییە تاکوو دابڕانێک لەو دۆخە گەندەڵییە دروستبکا کە زمانی کووردی؛ بوونی کوردی سیخانخکردووە، بەڵکوو خۆی دێوێکی تری ئەو گەندەڵییەیە. هەر بۆیە زمانی ئەو ئەدەبەی ئەمڕۆ، کتومت وەک زمانی ئەو دۆخە گەندەڵە، بە پۆشینی ئەو چەمک و کەرەسە باوانەی کە لە دەرەوەی زمانەکەی خۆی بەرهەمهاتووە؛ بانگەشەی ئەدەبێکی نوێ دەکا، کە ئەمەش جۆرێکە لەو زانیارە چاوەشەکارانەی کە ئەمڕۆ لە کۆمەڵگای ئێمەدا بە هەرێمێن. بە واتایەکی سادەتر، وێنای ئەو ***ئەدەبە گەندەڵە***ی ئەمڕۆ، هەروەک زمانی حیکایەتاندنی پرسە نەتەوایەتییەکان، بریتییە لە حیکایەتاندنی بابەتگەلێکی وەک عەشق یان " یار"ێکی میتافیزکی لە زمانێکی بێ چێژ، وێنەگەلێکی سواو و خەیاڵێکی خاودا. هەڵبەت ئەو عەشقە لە ژیانی کورددیدا هەرگیز ئەوها وەک ئەمڕۆ ریسوا نەکراوە، لەوەش بترازێین کە کورد پێشتر هەرگیز وەک ئێستا قەسابخانەی بۆ کچ دانەناوە.

بە کورتی زمانی ئەدەبی ئەمڕۆی کوردی، ئامانجی جوانناسیی بە دیارخستنی پەنهانییەکانی بوون و خودی زمان نییە، بەڵکوو زمانێکی کەرەسەییە و لە خەمی پێڕبازیی و خۆ دابڕان لە کۆی یەکایەتی زمان، بوونی کوردی دایە. ئا لێرەدا لێکناکۆکی لە نێوان ئەو ئەدەبە دروشمباز و خودی ئەو نووسەرە کەنفتە سەرهەڵدەدا. بەهەمە حاڵ ئێمە هەوڵدەدەین لە داهاتوودا بە راڤەکردنێکی تایبەت خۆمان بۆ ئەم بابەتە تەرخان بکەین.

هەرچۆنێک بێت کاتێکیش ئەرکی زمان بوو بە حیکایەتاندنی ژیان و داهێنان، ئیدی لەو کۆمەڵگایەدا هیچ شتێک بەهای نامێنێ. بە هەمەحاڵ شرۆڤە کردنی ئەم بابەتە ئەرکی ئەم نووسینە نییە، بۆیە بۆ "رەخنەگر"ەکانی ئەدەبی کوردی بەجێدەهێڵین.

ئەو جوانناسیی شێواندنەی هزر لە کن مەسعود محەمەد بریتی نییە لە راڤەکردنی چەمک و ماناکان، بەڵکوو بریتییە لە چەشنە چەکێک، بە دەقکردنی خود و دەقگەراییەک. لە جەم ئەو شێواز وەک کردەیەک لە پرۆسەی ئاڵوگۆڕکردن؛ گفتوگۆیەکی بەردەوام لەگەڵ ئەوانیدیکەدا بەرجەستە دەبێتەوە. ئەوشێوازە بەدەم ئەو گفتوگۆکردن یان ئاڵوگۆڕکردنەوە، واتایەک؛ نەگۆتراوێک ئاشکرا دەکا، کە ئەمەش وا لە چەمک و مانایەکانی دەکا کایەبەخش بن. هەڵبەت خودی مەسعود محەمەد لە دووتوێی کتێبی "پەرژینی بێدەنگی"دا رۆشناییەک دەخاتە سەر ئەو ئەرکەی شێواز کە ئێمە لە هەوڵی راڤەکردنیداین. کەواتە گەلۆ دەبێ بە کام شێواز لە مەسعود محەمەد نزیکبینەوە؟ بە کام شێوازیش جوانناسیی شێوازاندی هزر لە دەقەکایدا بخوێنینەوە؟ راستییەکەی بۆ ئەوەی لە خودی ئەو نزیک بینەوە دەبێ چەند جار دەقەکانی بخوێنینەوە، هاوکاتیش بۆ ئەوەی لە خودی خۆشی نزیکبینەوە دەبێ چەند جار ئەو بخوێنینەوە. چونکە دەقەکانی مەسعود محەمەد گەردوونێک لەو پرینسیپ و هەڵوێستانەی کە لە ژیاندا بە ئەزموویکردن. لەبۆیە خودی مەسعود و دەقەکانی ئاوێنەیەکی دوو دیون.

مەسعود محەمەد لە نووسینەکاندا وەک تەلارسازێک تەلارێک بە زمان دەسازێنێ. لەبۆیە لە کاتی خوێندنەوەدا دەبێ بە وردی دیقەت لە هونەری ئەو وردەکاریانە بدەین کە چۆن بە هۆنینەوەی پەیڤەکانی هاوڕمۆنیایەک لە نێوان جیاوازییەکانی بەژن و باڵا و رووخساری ئەو تەلارە دروستدەکا. لێرەدا بوارمان نییە بەشێک لەو هونەری تەلارسازییە لە بەشێکی دەقەکانیدا نمایش بکەین. لێ خوێنەر بە دەم خوێندنەوەی ئەو نووسینەوە رەنگە ساتمە لەو کۆپلانەی مەسعود محەمەد بکا، کە لەوێدا دەتوانێ تاوێک بۆ سەرنجدان لەو هونەری تەلارسازییەی ئەو تەرخان بکا، کە بە کردەی ئاڵوگۆڕی نێوان پەیڤەکانی دەیسازێنێ. خودی مەسعود محەمەد لەمەڕ کایەی شێوازی ئاخاوتنەکەی خۆیەوە بە شرۆڤە کردنی کۆپلەیەک لە کتێبەکەی "لە پەرۆشەکانی ژیان"دا، ئەوها دەبێژێ: "ئەگەر (باطل)ی دڕ نەپووچێنینەوە و بەڵگەکانی بە درۆ نەخەینەوە نیوەی هێزی "حق"ت پەکخستووە چونکە پووچاندنەوەی باتڵ بڕینی نێوەی ڕێگەیە بەرەو تەواو بە دەستەوەدانی بەڵگەکان... ئەو دوو دێرە {مەبەستی لە دوو دێرە نووسینەکەی خۆیەتی} فەرقێکی نییە لەگەڵ وێنە یاخود پەیکەری هونەراوی کە لێ زیاد کردن و کەم کردنەوەی نرخی پێوە ناهێڵێ." (18)

بە کورتی ئەو دەخوازێ مەودایەک لەو گفتوگۆیە زمان رووکەش و سۆزئامێزانە وەر بگرێ، تاکوو بە رۆچوونێک بەناو خودی سەرچاوەکانەوە پرسیار و گۆڕانکارییەکانی رۆژگارەکەی گەمارۆ بدا. بە واتایەکی دیکە بە کردەی جوانناسیی شێوازاندنی زمانەکەیەوە هەوڵیدا خۆی و بەرهەمەکانی نەبنە دیاردەیەک لە جەماوەراندن، کە خەمی سەرەکی زۆرینەی نووسەرە سیاستێنراوەکانی کوردە. ئا ئەمەش لە رابردوو و داهاتووشدا ئەرکی نووسین و نووسەری داهێنەر بووە و دەبێ. خودی مەسعود محەمەد لە میانەی ئاخاوتنەکانیدا بە راشکاوی ئاماژە بەوە دەکا کە ئەو بۆ جەماوەر نانووسێ. ئاوەتا دەڵێ: "من لە سەرەتاوە بڕیارم دا ڕووی وتووێژم لەگەڵ ڕیزی هەرە هەرە پێشەوەی رۆشنبیر و خاوەندەسەڵاتی سیاسی... من لە تەبیاتمدا ئەسیری چەند بنەمایەکی بنەڕەتیم و لەو بیروڕایی بە نیازی هێنانی قەناعەتی بیسەر و خوێنەر وەدەریان دەنێم: یەکەمیان دەستخاوێنی و نیازپاکیی. دوومیان: روونکردنەوەی بابەت تا ڕادەی کوشتنی کرمی گومان لە دڵی مرۆی حەقسەڵمێندا. سێیەمان: تێخوێندنەوەی عوزری کەسانێکی بە نیاز پاکەوە هەڵە دەکەن و بەسەر خۆیاندا دەسەپێنن و بۆی دەبن بە دەروێش بە مەرجێک زۆر لە خەڵق نەکەن بە زەبری کوتەک یان چاو زەق لێ کردنەوە هەست و نەستیان بخەسێنن تاو ئەوەی لە ئاست ئەو دەستدرێژیەدا گوتوومە و نووسیوومە: مرۆڤ بە ئازادی هەڵە بکات بە شەرەفترە لەوەی بکرێتە عەبدی سوخرەکێشی حەقیقەت..."(18)

لێ ئەو زۆر جار لە رێڕەوی سەفەری نووسینەکانیدا ئاماژە بە رەهەندی "حەقیقەت"دەکا کە زمانەکەی ناتوانێ هەموو ئەو "حەقیقەت"انەی کە ئەو دەرکیان دەکا دەرببڕێت. لە دیدی مەسعود محەمەدەوە هەندێک "حەقیقەت" بە دەق ناکرێن. رەنگە ئەمەش هۆکردێک بێ کە وا لە نووسەرێکی هی دڵی؛ خاوەن پرۆژەیەکی هزری یان داهێنان بکا لاتەریکی و تەنیایی هەڵبژێرێ. مەسعود محەمەد بەمجۆرە گۆشەگیرییەکەی خۆیمان بۆ وێنا دەکا: "... من لە گۆشەی گۆشەگیریی پڕ لە تەوازوعمەوە لە ماوەی 40 – 50 ساڵدا، خەریتەیەکی هەمەگیری جیهانی ماددی و حەیوانی و ئینسانیم پێکهێناوە لە هیچ یەکێک لە

ناوەڕۆکەکانی جێگە بە جیرانە دوور و نزیکەکەی لەق ناکا... بەڵی بەتاڵیی شتی نەزانراو لەو خەریتەیەدا هەیە... بەڵام بە بەریانەوە هەیە جێگەی هەموو راستییەکی تازە دۆزراوەی زانستی سەردەم لەو خەریتەیەدا بکەنەوە و بایی خۆیان لەو بەتاڵاییەدا پڕ بکەنەوە..." (19) بەمجۆرە ئەو لەم لاتەریکییەدا هەوڵیدا پەنامەکی بەشێک لەو "حەقیقەت"ە زانراوانە لە جوانناسیی شێوازاندنی زمانەکەیدا بە گۆ بێنێ، بەرجەستەیان بکاتەوە و هاوکاتیش بەو کارە شێوازەکەی زیاتر بخەملێنێ، بەمەش هەمیشە، بەڵام لاتەریک، لە یادەوەریی زمانەکەیدا بژی.

بەڵێ، وتووێژەکانی ئەو لەگەڵ نالی و و حاجی قادر و ئەوانیدیەکەدا کتومت ئاوێنەبوونەوەی ئەو تێگەیشتنەی خۆیەتی لە بەهای "حەقیقەت"ەکانی زمان و خودی نووسەری "حەقیقی"یش. مەسعود محەمەد خواستی بە خوێندنەوەی ئەو شاعیرانە، وێنایەک لە جوانناسیی شێوازاندنی زمانەکەی؛ ناسنامەیەکی جیاواز بۆ بوونی کوردی رابگەیەنێ. لێ ئەو دەیزانی کە فەرامۆشکردنی ئەو لە لایەن هاوزمانەکەیەوە، بەشێکە لەو قەدەرە هەژەندەی کورد، کە ئەو تا لە ژیانیدا بوو پەرۆشی ئەوە بوو کە بە زمانەکەی، دابڕانێک لەو قەدەرە دروستبکا، کەچی بە حەسرەتی ئەوەوە سەری نایەوە.

لە کۆتاییدا جارێکی دیکەش پرسیاری جوانناسیی شێوازاندی هزر قووتدەبێتەوە. بەڵێ، ئێمە لە میانەی ئاخاوتنەکانی ئەم گفتوگۆیە؛ سەفەرەماندا بەناو گەردوونی مەسعود محەمەدەوە، وتمان مەسعود محەمەد دەخوازێ سەرنجی خوێنەر بۆ ئەو بوونایەتییە پەنهانەی کە لەمدیو زمان و کەسایەتییەکەیدا ئامادەیە رابکێشێ و بەمەش سەرەداوێک لە کلافەی بوونایەتی بداتە دەستی خوێنەر تاکوو بەناو گەردوونی دەقەکانی؛ هزرینە خۆکردەکەیەوە پەلکێشی بکا. خودی ئەمەش پرسیاری گەوهەری ئەفراندن و نهێنی بوونە. لەبۆیە ئێمەش لە هەوڵی ئەوە دابووین کە ئەو سەرە داوە لە بیرۆکەکەمان؛ جوانناسیی شێوازاندنی هزر لە کن مەسعود محەمەددا بدەینە دەستی خوێنەر. لەوەشدا پەرۆشی ئەو نووسینە بەخشینی ئاکامگیرییەکی حازربەدەست نییە بە خوێنەر، بەڵکوو پەرۆشی ئەو نووسینە ئەوەیە کە خوێنەر تا دەروازە یان ناخی ئەو گەردوونە تووناوتوونەی زمانەکەی مەسعود محەمەد داوەت بکا و وێجا لەوێدا لە دووڕیانێکی ڕاڕەوەکانی ئەو گەردوونەدا خوێنەر دەتوانێ بە مەیلی خۆی ئاقارێکی تری بەرەو رۆچوون بەناو ئەو گەردوونە یان دەرچوون لێی هەڵبژێرێ؛ بە خۆی بیر بکاتەوە. ئاخۆ ئەمش چەشنە پەرۆشخۆرییەک نییە بۆ جوانناسیی شێوازاندنی خوێندنەوە؟ گەلۆ ئەو نووسینە ئەو ئەرکەی راپەڕاندووە؟

دواجار دەخوازم بە تەمیانێک لە زمان بێژم کە تا ئەمرۆش دەقگەلێکی رەخنەیی و لێکۆڵینەوەگەلێکی زانستی نوێتر و بەهادارتر لە دوای دەقگەلە رەخنەییە هزرپۆش و هەڵکۆڵینە زمانەوانییە زانستییەکانی مەسعود محەمەد لە ماڵی زمانی کوردییدا لە دایک نەبووە. هەروا،ئەوەندەی خەیاڵمان بڕ بکا، تا ئێستاش زمانی کوردی نەیتوانیووە چەند نووسەر و سیاستوانێکی بێلایەن لە وێنەی کەسایەتییە راستبێژ و

هەڵوێست نەگۆڕەکەی مەسعود محمەد بەرهەمبهێنێ. مەبەستمان لەو نەگۆڕییە، قەتیسمانی ئەو نییە لە هزرکردنەوەیەکی وشکەڕۆدا، بەڵکوو ئەو پریسنیپە خودئاگایەیە لە بیرکردنەوە و بوونی ئەو هەڵوێستە خەملێوویە لە ژیانی ئەودا، نەک وەک ئەو نووسەرە سافیلکانەی کە هەر ڕۆژە و لەسەر پەتێکن، کە پانتایی نووسینی کوردیش تژییە لەو تەرزە بەناو نووسەرەی دووەمیان. کەواتە دوای مەسعود محەمەد هیچ گوتراوێکی نوێ، بە تایبەتی لە ئاستی ڕەخنە و هزردا، لە ژێر ئاسمانی زمانی کوردیدا لە ئارادا نییە.

ماوەتەوە بڵێین کە ئاستەنگی بوونە هاوسەفەر لەگەڵ زمانی مەسعود محەمەددا لەوەدایە، بە دیوێکەوە بە جوانناسیی شێوازاندنی ئەزموونی هزرینەکەیەوە، بەناو ئاخاوتنە بازنەییە بەڵگەدارییەکەیەوە میوانداریت دەکا، کە بوونی منی هاوسەفەر؛ خوێنەر لە بری ئەوەی بتوانێ مەودایەک؛ کەلێنێک؛ دەریچەیەک بۆ ڕوانینێکی جیاواز بدۆزێتەوە، کەچی دەبێتە دۆستێکی هۆگریی ئەو، بە دیوێکی دیکەوە، ئامادەیی ویستگەرایی شێوازی ئەو ئاخاوتنە بازنەییە بەڵگەدارەی ئەو بۆ بە سەرچاوە کردنی بەهای مرۆڤ و ڕۆڤگەرایی، مەودایەک؛ کەلێنێک؛ دەریچەیەک بۆ گومانکردن ناهێڵێتەوە. ئەمەش تووشی تاسەگیریی؛ بێدەنگبوونت دەکا. بەمجۆرە ڕەنگە هەندێک جار تۆی هاوسەفەر، خوێنەر بە دەم ئەو نیگەرانییەوە لە نێوان دووڕیانی ئەو دۆستایەتییە هۆگرە و تاسەگیرییەدا، یان لێی جیا ببیتەوە و یانیش لە بێدەنگییدا یادی بکەیتەوە.

لێرەوە، بە بڕوای من، **ڕەنگە** خودی ئەو شێوازە باڵادەستەی مەسعود محەمەددا، یەکێک لەو هۆکردانە بێ کە وا لەو خوێنەر و ڕەخنەگرە بە سەلیقانەی ئەمڕی کورد کردووە، - کە هەتا حەز بکەی دەگمەنن- نەخوازن ڕەخنە لە دەقەکانی ئەو بگرن یان بیخوێننەوە. بەمجۆرە وەک لای نووسەری کورد باوە، ڕەنگە کاتێک بە ڕێککەوت لە ڕەوشێکدا ناوی دەهێنرێت،هەندێک لەو خوێنەرانە بە دەم باسە سەر زارەکییەکانەوە یادی بکەنەوە. لێبەڵێ ئەمە بابەتێکی دیکەیە.

"ئەمێستەیش، گەرچی عەیش و عوشرەتت هەر تاڵ و تاڵاوە
بە مەرگی تۆ، لە پاشانیش دەخۆی تاڵاوی تاڵاوی"
نالی

"ڕاستییەکەی ئەگەر بە عەقڵییەتی بژی برمێ کوردستان ئاوەدان بکرێتەوە هەر خۆی کوردەکە، لە جیاتی ئازەری و ئێران و نازانم کێوە، دەماری خۆی دەردەکێشێت و دەمارەکەش دەکاتە تەقەڵی درووومانی ئەو کفنەی خۆی بە بەژنی خۆی هەڵبڕیوە... دەڵێن قانوون پارێزگاریی ئەحمەق ناکات، ئەشەدوبیللا فریشتەش حەقی نییە پەرۆشی بابایەکی هەبێت کە لکەدارێک دەبڕێتەوە خۆی دوو لینگانەی پێدا شۆڕ کردۆتەوە..."

مەسعود محەمەد، "پەرژینی بێدەنگی" ل: 28.

2007 ستۆكهۆلم/ سوێد

پەراوێز و ژێدەرەكان:

(*) ئەو ناونیشانه ئیحای له "زرەخەون له تەمومژ به دەوری "مەحوی" تۆقەڵەوه وەرگرتووه، كه ناونیشانی وتارێكی مەسعود محەمەد دەرهەق به مەحوی.
(1) مەسعود محمەدا، "له پەرۆشەكانی ژیان"، ستۆكهۆلم،1992، ل: 197.
(*) هانس لارشۆن (Hans Larsson) له ساڵی 1862 له دایكبووه و له ساڵی 1944 كۆچی دوایی كردووه. له زانستگای لوند، پرۆفیسۆر بوو. یەكێك بوو له دەمڕاستەكانی ئاكادیمیای سوێد. لارشۆن نووسەرێكی فره بوار بوو: وێڕای رۆمان، وتار، خاوەن زیاتر له 30 كتێبی هزر و فەلسەفەدا بوو.
لارشۆن هزرڤانێكی كولتووریی و هومانیستێكی كۆنپارێز بوو. ئەو به دەستڕەنگینی له نووسین و ئاكاره چاكەكانییەوه بوو به رێبەرێك بۆ زۆرینەی نووسەرانی سوێد. هەر بۆیه له ناوەندی رۆشنبیریی سوێددا به "هانسی زانا" ناسرا بوو.
(*) بۆ زیاتر ئاشنا بوون به هەڵوێست و رەخنەی نووسەره ئاكادیمییه چەپڕۆیەكان سەیری كتێبەكەی ئۆسكار ئۆلسۆن (Oscar Olsson) له ژێر ناوی "Hans Larsson- Den potiska tänkare-"، ساڵی 1951.
(2) مەسعود محەمەد، "پەرژینی بێدەنگی"، گفتوگۆی هەڵۆ بەرزنجەیی، بڵاوكراوەكانی كۆمەڵەی فەرهەنگیی سوێد- كوردستان، 1996، ل:81.
(3) هەمان سەرچاوه، ل: 40 .
(4) مەسعود محمەدا، "له پەرۆشەكانی ژیان"، ل: 43.
(5) هەمان سەرچاوه، ل: 40 و41.
(6) مەسعود محەمەد، "حاجی قادری كۆیی"، چاپخانەی كۆڕی زانیاری كورد، بەغدا 1973، ل: 13.
شایەنی باسه ئەو وتانه و وتەكانی دیكەمان له سایتی ئینتەرنێت بەناو "مەسعود محەمەد" وەرگرتووه.
(7) "پەرژینی بێدەنگی" ل: 57.
(8) مەسعود محەمەد، "له ئاوی ئەم گوتارەدا تیشكی چەند چرایەك"، گۆڤاری كاروان ژماره 19 1984ساڵی، ل: 40. ئەم وتەیەمان له سایتی ئینتەرنێتی "مەسعود محەمەد" وەرگرتووه.
(9) "پەرژینی بێدەنگی"، ل: 87 و 88.
(10) له پەرۆشەكانی ژیان"، ل: 146.
(11) " پەرژینی بێدەنگی"، ل: 41.
(12) مەسعود محەمەد، "حاجی قادری كۆیی"، بەرگی یەكەم، ل: 91.

(13) مەسعود محەمەد، "چەپکێک لە گوڵزاری نالی"، چاپی کۆڕی زانیاری کورد، 1976، ل: 7. لە سایتی ئینتەرنێت وەرگیراوە.

(14) مەسعود محەمەد،"مرۆڤ و دەروبەر"، بەشی یەکەم، چاپی کتێبی هەرزان، ساڵی 200، سوئێد، ل: 11-12.

(15) مەسعود محەمەد، "لە پەرۆشەکانی ژیان"، کتێبی ئەرزان، ساڵی 1997 ل: 42 .

(16) "پەرژینی بێدەنگی"، گفتوگۆی هەڵۆ بەرزنجەیی، ساڵی 1996 ل: 86.

(17) مەسعود محەمەد، "حاجی قادری کۆیی"، بەرگی یەکەم، ل: 107.

(17) "پەرژینی بێدەنگی"، ل: 85.

(18) هەمان سەرچاو، ل: 89 و 90.

(19) هەمان سەرچاوە، ل: 89